

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

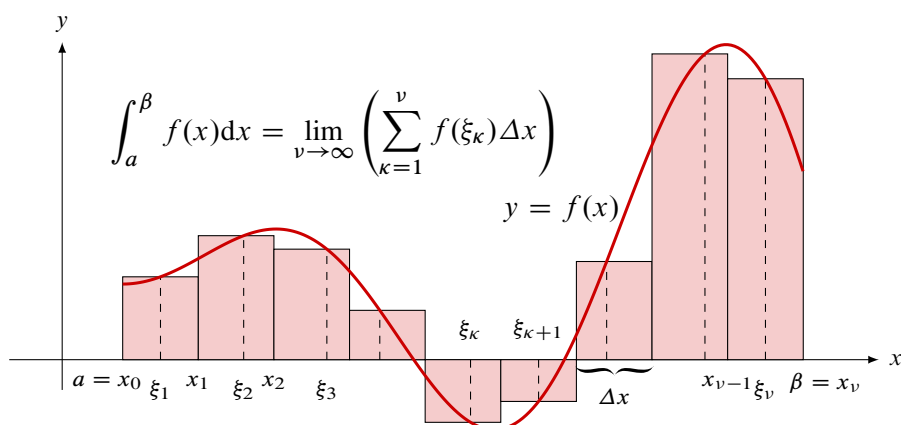
ΦΙΛΟΜΑΘΕΙΑ

📍: Ιακώβου Πολυλά 24 - Πεζόδρομος , ☎: 26610 20144 , 📱: 6932327283 - 6955058444

26 Μαΐου 2025

Μαθηματικά Γ' Λυκείου

ΤΥΠΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΣΚΗΣΕΩΝ

Φρόνιμος Σπύρος

Τυπολόγιο

1ο Κεφάλαιο Όρια - Συνέχεια

Βασικές ασκήσεις

1ο Κεφάλαιο Όρια - Συνέχεια

1.1 Σύνθεση συναρτήσεων

Άσκηση 1.1 : Εύρεση σύνθεσης

Για να οριστεί η συνάρτηση $f \circ g$ πρέπει να βρούμε το πεδίο ορισμού της και τον τύπο της.

Βήματα

1° : Ο τύπος της $f \circ g$ θα ισούται με

$$(f \circ g)(x) = f(g(x))$$

που σημαίνει ότι στον τύπο της f αντικαθιστούμε το x με $g(x)$.

2° : Για το πεδίο ορισμού ισχύουν οι σχέσεις

$$x \in D_g \text{ και } g(x) \in D_f$$

Οι περιορισμοί αυτοί μας οδηγούν σε εξισώσεις και ανισώσεις. Οι κοινές λύσεις σχηματίζουν το πεδίο ορισμού.

Εντελώς ανάλογα εργαζόμαστε για τις συναρτήσεις $g \circ f, f \circ f \dots$

▶ Παράδειγμα 1 : Σύνθεση συναρτήσεων

Δίνονται οι συναρτήσεις $f(x) = \frac{1}{x-1}$ και $g(x) = \sqrt{x-2}$. Να ορίσετε τις συναρτήσεις

α. $f \circ g$

β. $g \circ f$

γ. $f \circ f$

✓ ΛΥΣΗ

Η συνάρτηση f ορίζεται όταν $x-1 \neq 0 \Rightarrow x \neq 1$ άρα $D_f = \mathbb{R} - \{1\}$, ενώ η g ορίζεται όταν $x-2 \geq 0 \Rightarrow x \geq 2$ οπότε $D_g = [2, +\infty)$.

α. Η συνάρτηση $f \circ g$ έχει τύπο

$$(f \circ g)(x) = f(g(x)) = \frac{1}{g(x)-1} = \frac{1}{\sqrt{x-2}-1}$$

και πεδίο ορισμού

$$D_{f \circ g} = \{x \in D_g \text{ και } g(x) \in D_f\}$$

- $x \in D_g \Rightarrow x \in [2, +\infty)$
- $g(x) \in D_f \Rightarrow \sqrt{x-2} \in \mathbb{R} - \{1\} \Rightarrow \sqrt{x-2} \neq 1 \Rightarrow x-2 \neq 1 \Rightarrow x \neq 3$

Επομένως $D_{f \circ g} = [2, 3) \cup (3, +\infty)$.

β. Η συνάρτηση $g \circ f$ έχει τύπο

$$(g \circ f)(x) = g(f(x)) = \sqrt{f(x)-2} = \sqrt{\frac{1}{x-1}-2}$$

και πεδίο ορισμού

$$D_{g \circ f} = \{x \in D_f \text{ και } f(x) \in D_g\}$$

$$\bullet x \in D_f \Rightarrow x \in \mathbb{R} - \{1\}$$

$$\begin{aligned} \bullet f(x) \in D_g &\Rightarrow \frac{1}{x-2} \in [2, +\infty) \Rightarrow \frac{1}{x-1} \geq 2 \Rightarrow \\ &\Rightarrow \frac{1}{x-1} - 2 \geq 0 \Rightarrow \frac{3-x}{x-1} \geq 0 \Rightarrow \\ &\Rightarrow (3-x)(x-1) \geq 0 \text{ και } x-1 \neq 0 \Rightarrow \\ &\Rightarrow x \in (1, 3] \end{aligned}$$

Επομένως $D_{g \circ f} = (1, 3]$.

x	$-\infty$	1	3	$+\infty$
$3-x$	+	+	0	-
$x-1$	-	0	+	+
Γινόμενο	-	+	0	-

1.2 Συνάρτηση 1 – 1 - Αντίστροφη

✎ Άσκηση 1.2 : Συνάρτηση 1 – 1

Τρόποι

1ος Τρόπος : Αποδεικνύουμε ότι η f είναι γνησίως μονότονη στο D_f . (Ο τρόπος αυτός ενδείκνυται όταν το πεδίο ορισμού της f είναι ένα διάστημα.)

2ος Τρόπος : Με τη βοήθεια του ορισμού της 1 – 1 συνάρτησης

$$\text{Για κάθε } x_1, x_2 \in D_f : f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow x_1 = x_2$$

(Ο τρόπος αυτός ενδείκνυται για συναρτήσεις με πεδίο ορισμού ένωση διαστημάτων, αρκεί ο τύπος να επιτρέπει την επίλυση της εξίσωσης.)

3ος Τρόπος : Με τη βοήθεια της γραφικής παράστασης της f . Κάθε οριζόντια ευθεία πρέπει να τέμνει τη C_f σε ένα το πολύ σημείο.

4ος Τρόπος : Αν η εξίσωση $y = f(x)$ έχει μοναδική λύση ως προς x για κάθε $y \in f(D_f)$ και η λύση ανήκει στο D_f τότε η f είναι 1 – 1.

5ος Τρόπος : Με απαγωγή σε άτοπο. Υποθέτουμε δηλαδή ότι η f δεν είναι 1 – 1.

✎ Άσκηση 1.3 : Εύρεση αντίστροφης συνάρτησης

Βήματα

1° : Δείχνουμε ότι η f είναι 1 – 1.

2° : Εύρεση συνόλου τιμών της f με τη βοήθεια μονοτονίας.

3° : Επίλυση της εξίσωσης $y = f(x)$ ως προς x με $x \in D_f$.

► Παράδειγμα 2 : Εύρεση αντίστροφης

Δίνεται η συνάρτηση $f(x) = \ln(x-2) - \ln(5-x)$. Να δείξετε ότι η f είναι αντιστρέψιμη και να ορίσετε τη συνάρτηση f^{-1} .

✓ ΛΥΣΗ

Η f ορίζεται όταν

$$x-2 > 0 \Rightarrow x > 2 \text{ και } 5-x > 0 \Rightarrow x < 5$$

άρα $D_f = (2, 5)$. Για κάθε $x \in (2, 5)$ είναι:

$$f'(x) = [\ln(x-2) - \ln(5-x)]' = \frac{(x-2)'}{x-2} - \frac{(5-x)'}{5-x} = \frac{1}{x-2} + \frac{1}{5-x} > 0$$

επομένως η f είναι γνησίως αύξουσα στο $(2, 5)$, άρα και 1 – 1 οπότε αντιστρέφεται. Η f^{-1} έχει πεδίο ορισμού

$$D_{f^{-1}} = f(D_f) = f((2, 5)) \stackrel{f \nearrow}{=} \left(\lim_{x \rightarrow 2^+} f(x), \lim_{x \rightarrow 5^-} f(x) \right)$$

- $\lim_{x \rightarrow 2^+} f(x) = \lim_{x \rightarrow 2^+} (\ln(x-2) - \ln(5-x)) = -\infty - \ln 3 = -\infty.$
- $\lim_{x \rightarrow 5^-} f(x) = \lim_{x \rightarrow 5^-} (\ln(x-2) - \ln(5-x)) = \ln 3 - (-\infty) = +\infty.$

οπότε $D_{f^{-1}} = \mathbb{R}$. Για την εύρεση του τύπου έχουμε $y = f(x) \Leftrightarrow x = f^{-1}(y)$. Είναι λοιπόν

$$\begin{aligned} y = f(x) &\Leftrightarrow y = \ln(x-2) - \ln(5-x) \Leftrightarrow y = \ln \frac{x-2}{5-x} \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow e^y = \frac{x-2}{5-x} \Leftrightarrow e^y(5-x) = x-2 \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow 5e^y - xe^y = x-2 \Leftrightarrow x + xe^y = 5e^y + 2 \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow x(e^y + 1) = 5e^y + 2 \Leftrightarrow x = \frac{5e^y + 2}{e^y + 1} \Leftrightarrow f^{-1}(y) = \frac{5e^y + 2}{e^y + 1} \end{aligned}$$

άρα η αντίστροφη της f είναι $f^{-1}(x) = \frac{5e^x + 2}{e^x + 1}$, $D_{f^{-1}} = \mathbb{R}$.

1.3 Όρια μορφής $\frac{0}{0}$

Άσκηση 1.4 : Όριο $\frac{0}{0}$ ρητής

Αν ένα όριο $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{P(x)}{Q(x)}$, όπου $P(x)$, $Q(x)$ πολυώνυμα, έχει μορφή $\frac{0}{0}$ τότε εργαζόμαστε ως εξής:

1^{ος} Τρόπος : Παραγοντοποίηση

Βήματα

1^ο : Παραγοντοποιούμε αριθμητή και παρονομαστή.

2^ο : Απλοποιούμε τις παραστάσεις $x - x_0$ και αντικαθιστούμε όπου x το x_0 .

2^{ος} Τρόπος : Κανόνας De L'Hospital

Εφαρμόζουμε τον κανόνα De L'Hospital όσες φορές χρειαστεί έως ότου φύγει η απροσδιοριστία.

▶ Παράδειγμα 3 : Όριο $\frac{0}{0}$ ρητής - Παραγοντοποίηση

Υπολογίστε τα παρακάτω όρια

α. $\lim_{x \rightarrow 2} \frac{x^2 - 4}{x^2 - 2x}$

β. $\lim_{x \rightarrow -1} \frac{x^2 - x - 2}{x^3 + 1}$

γ. $\lim_{x \rightarrow 1} \frac{x^3 - 7x + 6}{x - x^2}$

δ. $\lim_{x \rightarrow \frac{1}{2}} \frac{4x^2 - 4x + 1}{4x^2 - 1}$

✓ ΛΥΣΗ

▶ Παράδειγμα 4 : Όριο $\frac{0}{0}$ ρητής - Κανόνας De L'Hospital

Υπολογίστε τα παρακάτω όρια

α. $\lim_{x \rightarrow 2} \frac{x^2 + 3x - 10}{x^3 - 8}$

β. $\lim_{x \rightarrow -1} \frac{x^2 + 2x + 1}{x^2 - x}$

✓ ΛΥΣΗ

Άσκηση 1.5 : Όριο $\frac{0}{0}$ άρρητης

Πολλαπλασιασμός με συζυγείς παραστάσεις.

▶ Παράδειγμα 5 : Όριο $\frac{0}{0}$ άρρητης

Υπολογίστε τα παρακάτω όρια

$$\alpha. \lim_{x \rightarrow 2} \frac{\sqrt{3x-2}-2}{x^2-4}$$

$$\beta. \lim_{x \rightarrow 2} \frac{\sqrt{x+1}-\sqrt{2x-1}}{\sqrt{x+2}-2}$$

✎ Άσκηση 1.6 : Όριο $\frac{0}{0}$ ρητής με απόλυτες τιμές

Βήματα

1^ο : Υπολογίζω τα όρια των παραστάσεων μέσα στις απόλυτες τιμές.

2^ο : Διώχνω τις απόλυτες τιμές με τον παρακάτω κανόνα

$$\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) > 0 \Rightarrow f(x) > 0 \text{ κοντά στο } x_0$$

$$\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) < 0 \Rightarrow f(x) < 0 \text{ κοντά στο } x_0$$

Αν κάποια απόλυτη τιμή μηδενίζεται στο x_0 τότε υπολογίζω πλευρικά όρια.

3^ο : Υπολογίζω όριο ρητής $\frac{0}{0}$

✎ Άσκηση 1.7 : Όριο $\frac{0}{0}$ με τριγωνομετρικές παραστάσεις

1^{ος} Τρόπος : Κατασκευάζω και χρησιμοποιώ τριγωνομετρικές ταυτότητες.

2^{ος} Τρόπος : Κατασκευάζω με πράξεις κάποιο βασικό τριγωνομετρικό όριο, αρκεί όταν $x \rightarrow x_0$ να μηδενίζεται η γωνία του τριγωνομετρικού αριθμού.

3^{ος} Τρόπος : Κανόνας De L' Hospital. (Χρειάζεται προσοχή εδώ γιατί μπορεί η εφαρμογή του κανόνα να με οδηγήσει σε δυσκολότερο όριο.)

✎ Άσκηση 1.8 : Όριο $\frac{0}{0}$ με εκθετικές, λογαριθμικές και συνδυασμό αυτών

Εφαρμογή του κανόνα De L' Hospital.

1.4 Όρια με απροσδιοριστία $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$

✎ Άσκηση 1.9 : Όρια $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$ ρητής

Με ρητή συνάρτηση όταν $x \rightarrow \pm\infty$ υπολογίζουμε το όριο του κλάσματος μόνο με τους μεγιστοβάθμιους όρους.

✎ Άσκηση 1.10 : Όρια $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$ με ρίζες

Μέθοδος κοινού παράγοντα ή συζυγείς παραστάσεις.

✎ Άσκηση 1.11 : Όρια $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$ Διάφορες συναρτήσεις

Κανόνας De L' Hospital

1.5 Όρια με απροσδιοριστία $0 \cdot (\pm\infty)$

Άσκηση 1.12 : Όρια $0 \cdot (\pm\infty)$ - Γενική μέθοδος**Βήματα**

1° : Γράφουμε το γινόμενο με μορφή σύνθετου κλάσματος ως εξής

$$\lim_{x \rightarrow x_0} (f(x) \cdot g(x)) = \lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x)}{\frac{1}{g(x)}} \quad \text{ή} \quad \lim_{x \rightarrow x_0} \frac{g(x)}{\frac{1}{f(x)}}$$

2° : Το όριο παίρνει τη μορφή $\frac{0}{\pm\infty}$ ή $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$ οπότε εφαρμόζουμε κανόνα De L' Hospital

Άσκηση 1.13 : Όρια με απροσδιοριστία $0^0, 1^{\pm\infty}, (\pm\infty)^0$ **Βήματα**

1° : Χρησιμοποιούμε τον παρακάτω κανόνα

$$\lim_{x \rightarrow x_0} f(x)^{g(x)} = \lim_{x \rightarrow x_0} e^{\ln f(x) \cdot g(x)} = \lim_{x \rightarrow x_0} e^{g(x) \cdot \ln f(x)}$$

2° : Υπολογίζουμε το όριο του εκθέτη το οποίο έχει απροσδιοριστία $0 \cdot (\pm\infty)$. Στη συνέχεια με αντικατάσταση υπολογίζουμε το αρχικό όριο.

1.6 Όρια με απροσδιοριστία $+\infty - \infty$ **Άσκηση 1.14 : Όρια $+\infty - \infty$ - Γενική μέθοδος****Βήματα**

1° : Βγάζουμε κοινό παράγοντα μια από τις δύο συναρτήσεις.

$$\lim_{x \rightarrow x_0} (f(x) - g(x)) = \lim_{x \rightarrow x_0} \left[f(x) \left(1 - \frac{g(x)}{f(x)} \right) \right]$$

2° : Στη συνέχεια υπολογίζουμε το όριο του κλάσματος $\frac{g(x)}{f(x)}$ με μορφή $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$.

3° : Επιστρέφουμε στο αρχικό όριο αντικαθιστώντας.

Άσκηση 1.15 : Όρια $+\infty - \infty$ - Κλάσματα

Αν στο όριο $\lim_{x \rightarrow x_0} (f(x) - g(x))$ οι συναρτήσεις $f(x), g(x)$ είναι κλάσματα τότε τα κάνουμε ομώνυμα και οδηγούμαστε σε μία από τις μορφές $\frac{0}{0}, \frac{\pm\infty}{\pm\infty}$ ή $\frac{a}{0}$.

Άσκηση 1.16 : Όρια $+\infty - \infty$ - Διαφορά λογαρίθμων

Σχηματίζουμε διαφορά λογαρίθμων και χρησιμοποιούμε την ιδιότητα

$$\ln a - \ln b = \ln \frac{a}{b}$$

Στη συνέχεια υπολογίζουμε το όριο του κλάσματος το οποίο έχει απροσδιοριστία $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$.

Άσκηση 1.17 : Όρια της μορφής $\frac{a}{0}$ **Βήματα**

1° : Παραγοντοποιούμε τον παρονομαστή.

2° : Γράφουμε σε ξεχωριστό κλάσμα τον παράγοντα που μηδενίζεται.

3° : Αν αυτός ο παράγοντας έχει σταθερό πρόσημο τότε προχωράμε στον υπολογισμό. Αν όχι υπολογίζουμε πλευρικά όρια.

Άσκηση 1.18 : Όρια με τριγωνομετρικές συναρτήσεις ημ $f(x)$, συν $f(x)$ - Μηδενική επί φραγμένη

Αν το όριο περιέχει σύνθετες τριγωνομετρικές συναρτήσεις με γωνία $f(x)$ και $\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) = \pm\infty$ τότε

Βήματα

- 1° : Γράφουμε τη συνάρτηση μέσα στο όριο ως γινόμενο συναρτήσεων.
 2° : Κλείνουμε τη συνάρτηση του ορίου σε απόλυτη τιμή και σχηματίζουμε διπλή ανισότητα ώστε να εφαρμοστεί κριτήριο παρεμβολής.

Άσκηση 1.19 : Γνωστό όριο που περιέχει την $f(x)$ - Βοηθητική συνάρτηση**Βήματα**

- 1° : Θέτουμε $g(x)$ τη συνάρτηση του ορίου και λύνουμε ως προς $f(x)$.
 2° : Υπολογίζουμε το όριο της f στο x_0 .

Άσκηση 1.20 : Κριτήριο παρεμβολής

Το κριτήριο παρεμβολής για τον υπολογισμό ορίων εφαρμόζεται σε ανισότητες της μορφής

$$g(x) \leq f(x) \leq h(x) \quad \text{ή} \quad |f(x)| \leq g(x) \Rightarrow -g(x) \leq f(x) \leq g(x)$$

2ο Κεφάλαιο Διαφορικός λογισμός**2.1 Εφαπτομένη****Άσκηση 2.1 :** Εύρεση εφαπτομένης με γνωστό σημείο επαφής**Βήματα**

- 1° : Πεδίο ορισμού, παράγωγος f' και θέτουμε όπου $x = x_0$ ώστε να βρεθούν οι αριθμοί $f(x_0)$ και $f'(x_0)$.
 2° : Γράφουμε την εξίσωση της ευθείας

$$y - f(x_0) = f'(x_0)(x - x_0)$$

και αντικαθιστώντας λύνουμε ως προς y .

► Παράδειγμα 1 : Εφαπτομένη - Γνωστό σημείο επαφής

Δίνεται η συνάρτηση $f(x) = \frac{e^x}{x-1}$. Να βρεθεί η εξίσωση της εφαπτομένης ευθείας της C_f στο σημείο

α. $M(0, f(0))$

β. με τεταγμένη e^2 .

Άσκηση 2.2 : Εύρεση εφαπτομένης με γνωστή κλίση λ **Βήματα**

- 1° : Πεδίο ορισμού και f' .
 2° : Θεωρούμε σημείο επαφής $M(x_0, f(x_0))$ και θέτουμε το σ.δ. της εφαπτομένης να ισούται με τη δοσμένη κλίση λ .

$$f'(x_0) = \lambda$$

Αν δεν μας δίνεται ο συντελεστής λ της εφαπτομένης ε τότε τον βρίσκουμε έχοντας τις εξής περιπτώσεις.

Συνθήκη	Εξίσωση
Ευθείες παράλληλες $\varepsilon \parallel \zeta$	$\lambda_\varepsilon = \lambda_\zeta \Rightarrow f'(x_0) = \lambda$
Ευθείες κάθετες $\varepsilon \perp \zeta$	$\lambda_\varepsilon \cdot \lambda_\zeta = -1 \Rightarrow \dots \Rightarrow f'(x_0) = \lambda$
Οριζόντια ευθεία $\varepsilon \parallel x'x$	$\lambda_\varepsilon = 0 \Rightarrow f'(x_0) = 0$
Η ε σχηματίζει γωνία ω	$\lambda_\varepsilon = \varepsilon\omega \Rightarrow f'(x_0) = \varepsilon\omega.$

3° : Λύνουμε την εξίσωση, βρίσκουμε το x_0 και στη συνέχεια το $f(x_0)$.

4° : Εξίσωση ευθείας $y - f(x_0) = f'(x_0)(x - x_0)$.

✎ **Άσκηση 2.3** : Εφαπτομένη που διέρχεται από εξωτερικό σημείο $P(a, \beta)$

Βήματα

1° : Πεδίο ορισμού και f' .

2° : Θεωρούμε σημείο επαφής $M(x_0, f(x_0))$ και γράφουμε τον τύπο της ευθείας.

3° : Αντικαθιστούμε $f(x_0)$ και $f'(x_0)$ στην εξίσωση.

4° : Αφού $P \in \varepsilon$ τότε θέτουμε $x = a$ και $y = \beta$ και λύνουμε την εξίσωση ως προς x_0 .

5° : Για κάθε x_0 υπολογίζουμε $f(x_0)$ και $f'(x_0)$ και βρίσκουμε την ευθεία.

✎ **Άσκηση 2.4** : Ευθεία εφάπτεται στη C_f στο $M(x_0, f(x_0))$

$$\text{Η ευθεία } y = ax + \beta \text{ εφάπτεται στη } C_f \Leftrightarrow \begin{cases} f(x_0) = ax_0 + \beta \\ f'(x_0) = a \end{cases}$$

✎ **Άσκηση 2.5** : Κοινή εφαπτομένη C_f, C_g σε κοινό σημείο $M(x_0, f(x_0))$

$$\text{Οι } C_f \text{ και } C_g \text{ έχουν κοινή εφαπτομένη στο } M \Leftrightarrow \begin{cases} f(x_0) = g(x_0) \\ f'(x_0) = g'(x_0) \end{cases}$$

2.2 Μονοτονία - Ακρότατα

✎ **Άσκηση 2.6** : Μονοτονία - Ακρότατα - Σύνολο τιμών - Πλήθος ριζών

Βήματα

1° : Πεδίο ορισμού της f και έλεγχος συνέχειας.

2° : Παράγωγος f' .

3° : Υπολογίζουμε τις ρίζες και τα πρόσημα της f' με έναν από τους παρακάτω τρόπους :

- Λύνοντας την εξίσωση $f(x) = 0$ και τις ανισώσεις $f(x) > 0$ και $f(x) < 0$.
- Με επιλογή τιμής σε κάθε διάστημα που χωρίζουν οι ρίζες το πεδίο ορισμού.
- Παραγωγίζοντας δεύτερη ή ακόμα και τρίτη φορά. Με τη μονοτονία κάθε παραγώγου βρίσκουμε τα πρόσημά της ώσπου να φτάσουμε στη μονοτονία της f . Οι ρίζες βρίσκονται με δοκιμές.

4° : Πίνακας μονοτονίας και ακροτάτων.

5° : Μονοτονία - Ακρότατα - Σύνολο τιμών - Πλήθος ριζών

- Για εύρεση μονοτονίας αναφέρουμε το είδος της μονοτονίας σε κάθε διάστημα ξεχωριστά.
- Για εύρεση ακροτάτων ελέγχουμε για ακρότατα στα κρίσιμα σημεία και στα κλειστά άκρα του πεδίου ορισμού
- Για εύρεση συνόλου τιμών βρίσκουμε τις εικόνες των διαστημάτων μονοτονίας και τις ενώνουμε.
- Για την εύρεση του πλήθους ριζών της συνάρτησης ελέγχουμε αν το 0 ανήκει στην εικόνα κάθε διαστήματος. Αναλυτικά

$$0 \in f(\Delta_1) \Rightarrow \text{Υπάρχει } x_0 : f(x_0) = 0$$

Η ρίζα αυτή είναι μοναδική μέσα στο κάθε διάστημα γιατί η f είναι γνησίως μονότονη.

► Παράδειγμα 2: Μονοτονία - Ακρότατα - Σύνολο τιμών - Πλήθος ριζών

Δίνεται η συνάρτηση $f : \mathbb{R}^* \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο $f(x) = x + \frac{1}{x}$. Να βρείτε

- τα διαστήματα μονοτονίας της f .
- τα τοπικά ακρότατα.
- το σύνολο τιμών της f .
- το πλήθος ριζών της εξίσωσης $f(x) = 3$.

✓ ΛΥΣΗ

Για κάθε $x \neq 0$ έχουμε:

$$f'(x) = \left(x + \frac{1}{x}\right)' = 1 - \frac{1}{x^2} - \frac{x^2 - 1}{x^2}$$

- $f'(x) = 0 \Rightarrow \frac{x^2 - 1}{x^2} = 0 \Rightarrow x^2 - 1 = 0 \Rightarrow x^2 = 1 \Rightarrow x = \pm 1$
- $f'(x) > 0 \Rightarrow \frac{x^2 - 1}{x^2} > 0 \xrightarrow{x^2 > 0} x^2 - 1 > 0 \Rightarrow x^2 > 1 \Rightarrow |x| > 1 \Rightarrow x \in (-\infty, -1) \cup (1, \infty)$.
- $f'(x) < 0 \Rightarrow \frac{x^2 - 1}{x^2} < 0 \xrightarrow{x^2 > 0} x^2 - 1 < 0 \Rightarrow x^2 < 1 \Rightarrow |x| < 1 \Rightarrow x \in (-1, 1)$.

Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε τα πρόσημα της f' και τη μονοτονίας της f .

x	$-\infty$	-1	0	1	$+\infty$
$f'(x)$		+	0	-	
$f(x)$		↗	↘	↗	

α. Η f είναι γνησίως αύξουσα στ διαστήματα $(-\infty, -1]$ και $[1, +\infty)$ και γνησίως φθίνουσα στο $[-1, 1]$.

β. Η f παρουσιάζει τοπικό μέγιστο στη θέση $x = -1$, το $f(-1) = -2$ και τοπικό ελάχιστο στη θέση $x = 1$, το $f(1) = 2$.

γ. Η f είναι γνησίως αύξουσα στο $\Delta_1 = (-\infty, -1]$ άρα $f(\Delta_1) = \left(\lim_{x \rightarrow -\infty} f(x), f(-1)\right] = (-\infty, -2]$ αφού

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} f(x) = \lim_{x \rightarrow -\infty} \left(x + \frac{1}{x}\right) = -\infty + 0 = -\infty$$

Επίσης η f είναι γνησίως φθίνουσα στο $\Delta_2 = [-1, 0)$ άρα $f(\Delta_2) = \left(\lim_{x \rightarrow 0^-} f(x), f(-1)\right] = (-\infty, -2]$ αφού

$$\lim_{x \rightarrow 0^-} f(x) = \lim_{x \rightarrow 0^-} \left(x + \frac{1}{x}\right) = 0 - \infty = -\infty$$

Ομοίως, για $\Delta_3 = (0, 1]$ και $\Delta_4 = [1, +\infty)$, προκύπτουν $f(\Delta_3) = f(\Delta_4) = [2, +\infty)$. Επομένως η f έχει σύνολο τιμών

$$f(D_f) = f(\Delta_1) \cup f(\Delta_2) \cup f(\Delta_3) \cup f(\Delta_4) = (-\infty, -2] \cup [2, +\infty).$$

δ. Για την εξίσωση $f(x) = 3$ παρατηρούμε ότι

- $3 \notin f(\Delta_1)$ άρα η εξίσωση δεν έχει ρίζα στο Δ_1 .

- $3 \notin f(\Delta_2)$ άρα η εξίσωση δεν έχει ρίζα στο Δ_1 .
- $3 \in f(\Delta_3)$ άρα η εξίσωση έχει τουλάχιστον 1 ρίζα στο Δ_3 η οποία είναι μοναδική αφού $f \searrow \Delta_3$.
- $3 \in f(\Delta_4)$ άρα η εξίσωση έχει τουλάχιστον 1 ρίζα στο Δ_4 η οποία είναι μοναδική αφού $f \nearrow \Delta_4$.

Οπότε η εξίσωση έχει ακριβώς 2 ρίζες.

2.3 Κυρτότητα και σημεία καμψής

▣ Άσκηση 2.7 : Εύρεση κυρτότητας - σημείων καμψής

Βήματα

1° : Πεδίο ορισμού και έλεγχος συνέχειας.

2° : Υπολογίζουμε την δεύτερη παράγωγο f'' .

3° : Βρίσκουμε ρίζες και πρόσημα της f'' με τους τρόπους που περιγράψαμε στη μονοτονία.

4° : Σχηματίζουμε πίνακα με τα πρόσημα της f'' και την κυρτότητα της f .

5° : Κυρτότητα - Σημεία καμψής

- Για εύρεση κυρτότητας αναφέρουμε το είδος της κυρτότητας σε κάθε διάστημα ξεχωριστά.
- Για εύρεση σημείων καμψής ελέγχουμε για σημεία καμψής στα σημεία που αλλάζει η κυρτότητα αρκεί η f να είναι μια φορά παραγωγίσιμη στα σημεία αυτά.

► **Παράδειγμα 3 :** Δίνεται η συνάρτηση $f(x) = \frac{2x}{x^2+1}$. Μελετήστε την συνάρτηση f ως προς την κυρτότητα και τα σημεία καμψής.

✓ ΛΥΣΗ

Η συνάρτηση f ορίζεται στο $D_f = \mathbb{R}$ καθώς $x^2 + 1 \neq 0$ για κάθε $x \in \mathbb{R}$ και είναι συνεχής ως ρητή. Για κάθε $x \in \mathbb{R}$ είναι

$$\begin{aligned} f'(x) &= \left(\frac{2x}{x^2+1} \right)' = \frac{(2x)'(x^2+1) - 2x(x^2+1)'}{(x^2+1)^2} = \\ &= \frac{2(x^2+1) - 2x \cdot 2x}{(x^2+1)^2} = \frac{2x^2+2-4x^2}{(x^2+1)^2} = \frac{2-2x^2}{(x^2+1)^2} \quad \text{και} \\ f''(x) &= \left[\frac{2-2x^2}{(x^2+1)^2} \right]' = \frac{(2-2x^2)'(x^2+1)^2 - (2-2x^2)[(x^2+1)^2]'}{(x^2+1)^4} = \\ &= \frac{-4x(x^2+1)^2 - (2-2x^2)2(x^2+1)(x^2+1)'}{(x^2+1)^4} = \frac{(x^2+1)[-4x(x^2+1) - 4x(2-2x^2)]}{(x^2+1)^4} = \\ &= \frac{-4x^3 - 4x - 8x + 8x^3}{(x^2+1)^3} = \frac{4x^3 - 12x}{(x^2+1)^3} \end{aligned}$$

Έχουμε λοιπόν

- $f''(x) = 0 \Rightarrow \frac{4x^3 - 12x}{(x^2+1)^3} = 0 \Rightarrow 4x^3 - 12x = 0 \Rightarrow x = 0 \text{ ή } x = \pm\sqrt{3}$.
- $f''(x) > 0 \Rightarrow \frac{4x^3 - 12x}{(x^2+1)^3} > 0 \Rightarrow 4x^3 - 12x > 0 \Rightarrow x \in (-\sqrt{3}, 0) \cup (\sqrt{3}, +\infty)$.
- $f''(x) < 0 \Rightarrow \frac{4x^3 - 12x}{(x^2+1)^3} < 0 \Rightarrow 4x^3 - 12x < 0 \Rightarrow x \in (-\infty, -\sqrt{3}) \cup (0, \sqrt{3})$.

Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε τα πρόσημα της f'' καθώς και την κυρτότητα και τα σημεία καμπής της f .

x	$-\infty$	$-\sqrt{3}$	0	$\sqrt{3}$	$+\infty$
$f''(x)$	$-$	0	$+$	0	$-$
$f(x)$	$\curvearrowright$	0	$\curvearrowleft$	0	$\curvearrowright$

Η συνάρτηση f είναι κυρτή στα διαστήματα $[-\sqrt{3}, 0]$ και $[\sqrt{3}, +\infty)$ και κοίλη στα διαστήματα $(-\infty, -\sqrt{3}]$ και $[0, \sqrt{3}]$. Η C_f έχει σημεία καμπής τα $A(-\sqrt{3}, f(-\sqrt{3})) = A(-\sqrt{3}, -\frac{\sqrt{3}}{2})$, $B(0, f(0)) = B(0, 0)$ και $\Gamma(\sqrt{3}, f(\sqrt{3})) = \Gamma(\sqrt{3}, \frac{\sqrt{3}}{2})$.

Άσκηση 2.8 : Κυρτότητα και εφαπτομένες - Απόδειξη ανισότητας

Βήματα

- 1°: Μελετάμε τη συνάρτηση ως προς την κυρτότητα.
- 2°: Βρίσκουμε την εξίσωση της εφαπτομένης στο σημείο που ζητάει ή σε κάποιο σημαντικό σημείο. Αυτή θα έχει τη μορφή $y = ax + \beta$
- 3°: Χρησιμοποιούμε μια από τις παρακάτω σχέσεις

$$f \cup \Delta \Rightarrow f(x) \geq ax + \beta, \quad f \cap \Delta \Rightarrow f(x) \leq ax + \beta$$

και με πράξεις φέρνουμε την ανισότητα στη μορφή που τη ζητάει η άσκηση.

2.4 Ασύμπτωτες

Άσκηση 2.9 : Κατακόρυφες ασύμπτωτες

Βήματα

- 1°: Πεδίο ορισμού της f .
- 2°: Υπολογισμός κάποιου πλευρικού ορίου στα σημεία x_0 που είναι ανοικτά άκρα του πεδίου ορισμού της f ή στα σημεία που δεν είναι συνεχής η συνάρτηση.
- 3°: Αν κάποιο πλευρικό όριο ισούται με $\pm\infty$ τότε η ευθεία $x = x_0$ είναι κατακόρυφη ασύμπτωτη της C_f .

Άσκηση 2.10 : Οριζόντια ασύμπτωτη

Βήματα

- 1°: Όριο της f στο $+\infty$ ή $-\infty$ εφόσον ορίζεται η f σε διάστημα που περιέχει $\pm\infty$.
- 2°: Αν $\lim_{x \rightarrow \pm\infty} f(x) = l$ τότε η ευθεία $y = l$ είναι οριζόντια ασύμπτωτη της C_f στο $\pm\infty$.

Άσκηση 2.11 : Πλάγια ασύμπτωτη

Βήματα

- 1°: Εφόσον ορίζεται η f σε διάστημα που περιέχει $\pm\infty$ υπολογίζουμε τα παρακάτω όρια.

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{f(x)}{x} = \lambda, \quad \lim_{x \rightarrow +\infty} (f(x) - \lambda x) = \beta$$

και αντίστοιχα στο $-\infty$.

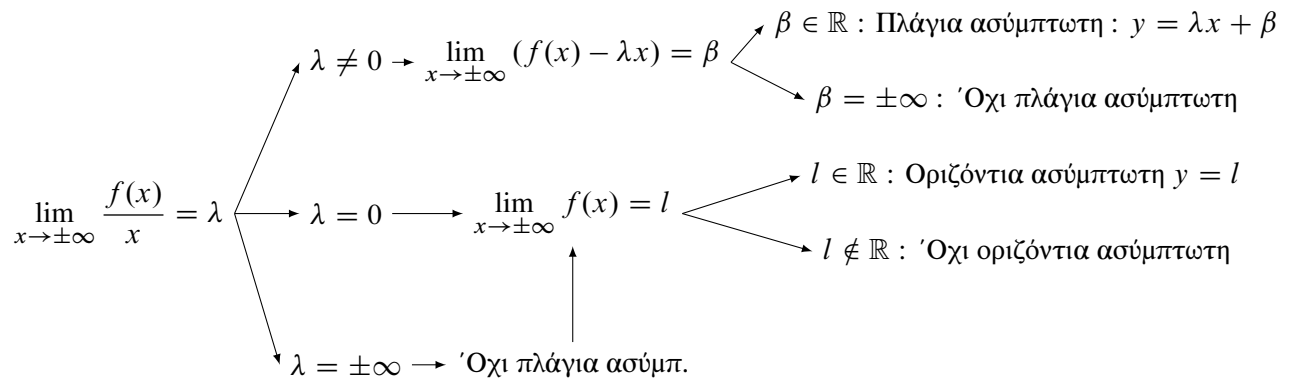
- 2°: Αν $\lambda \in \mathbb{R}$ και $\beta \in \mathbb{R}$ τότε η ευθεία $y = \lambda x + \beta$ είναι πλάγια ασύμπτωτη της C_f στο $\pm\infty$.

Άσκηση 2.12 : Ασύμπτωτες γενικά

Βήματα

- 1°: Αναζητούμε για κατακόρυφες ασύμπτωτες στα σημεία που αναφέραμε.

2° : Ανάμεσα σε πλάγιες και οριζόντιες ασύμπτωτες, ξεκινάμε με τις πλάγιες και από το συντελεστή διεύθυνσης λ θα εξαρτηθεί αν η ευθεία είναι πλάγια ή οριζόντια. Ακολουθούμε το παρακάτω διάγραμμα:

► **Παράδειγμα 4 : Ασύμπτωτες**

Να βρείτε τις ασύμπτωτες των γραφικών παραστάσεων των παρακάτω συναρτήσεων.

α. $f(x) = \ln\left(\frac{x-1}{4-x}\right)$

β. $f(x) = \frac{e^x}{e^x + 1}$

γ. $f(x) = \frac{x^3 - 2x + 1}{x^2 + 4}$

2.5 Εύρεση παραμέτρων

Η γενική μέθοδος για την εύρεση μιας παραμέτρου είναι να κατασκευάσουμε μια εξίσωση ή ανίσωση που να την περιέχει, ώστε λύνοντάς την να την προσδιορίσουμε. Κάποια συνθήκη της υπόθεσης είναι αυτή που θα μας οδηγήσει σ' αυτή την εξίσωση-ανίσωση.

Συνθήκη	Εξίσωση - Ανίσωση
Το σημείο $A(a, \beta)$ ανήκει στη C_f	$f(a) = \beta$
Γνωστό όριο που περιέχει παραμέτρους $a, \beta \dots$	Βοηθητική συνάρτηση
Η f είναι συνεχής σε σημείο $x_0 \in D_f$	$\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) = f(x_0)$
Η f είναι παραγωγίσιμη σε σημείο $x_0 \in D_f$	$\lim_{x \rightarrow x_0^-} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0} = \lim_{x \rightarrow x_0^+} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$
Η ευθεία $y = ax + \beta$ εφάπτεται στη C_f	$\begin{cases} f(x_0) = ax_0 + \beta \\ f'(x_0) = a \end{cases}$
Οι C_f, C_g έχουν κοινή εφαπτομένη σε κοινό σημείο $M(x_0, y_0)$	$\begin{cases} f(x_0) = g(x_0) \\ f'(x_0) = g'(x_0) \end{cases}$
Η f είναι γνησίως αύξουσα (ή φθίνουσα) στο Δ	$f'(x) \geq 0$ (ή $f'(x) \leq 0$)
Η f παρουσιάζει ακρότατο στο εσωτερικό σημείο $x_0 \in \Delta$ και είναι παραγωγίσιμη σ' αυτό. (Αν επιπλέον το ακρότατο είναι β)	$f'(x_0) = 0$ (τότε $f(x_0) = \beta$) Μόλις βρεθούν οι παράμετροι χρειάζεται επαλήθευση.
Η f είναι κυρτή (ή κοίλη) στο Δ	$f''(x) \geq 0$ (ή $f''(x) \leq 0$)
Η C_f έχει σημείο καμπής $M(x_0, y_0)$ στο εσωτερικό σημείο $x_0 \in \Delta$ στο οποίο είναι δύο φορές παραγωγίσιμη και ορίζεται εφαπτομένη στο σημείο αυτό.	$f''(x_0) = 0$ και $f(x_0) = y_0$ Μόλις βρεθούν οι παράμετροι χρειάζεται επαλήθευση.
Η C_f έχει κατακόρυφη ασύμπτωτη την ευθεία $x = x_0$	$x_0 =$ ανοιχτό άκρο διαστήματος ή σημείο ασυνέχειας.
Η C_f έχει οριζόντια ασύμπτωτη την ευθεία $y = l$ στο $\pm\infty$	$\lim_{x \rightarrow \pm\infty} f(x) = l$
Η C_f έχει πλάγια ασύμπτωτη την ευθεία $y = \lambda x + \beta$ στο $\pm\infty$	$\lim_{x \rightarrow \pm\infty} \frac{f(x)}{x} = \lambda$ και $\lim_{x \rightarrow \pm\infty} (f(x) - \lambda x) = \beta$

2.6 Λύση εξισώσεων - ανισώσεων + Ύπαρξη λύσης**✎ Άσκηση 2.13 : Ύπαρξη ρίζας εξίσωσης**

Μπορούμε να δείξουμε ότι μια εξίσωση της μορφής $f(x) = a$ έχει μια τουλάχιστον ρίζα με έναν από τους παρακάτω τρόπους:

Τρόποι

1^{ος} Τρόπος : Με θεώρημα Bolzano

2^{ος} Τρόπος : Με θεώρημα ενδιάμεσων τιμών.

3^{ος} Τρόπος : Με σύνολο τιμών : Αν $a \in f(D_f)$ τότε υπάρχει $x_0 \in D_f$ ώστε $f(x_0) = a$.

4^{ος} Τρόπος : Με θεώρημα Rolle : Βρίσκουμε την αρχική F της f οπότε η εξίσωση παίρνει τη μορφή $F'(x) = a$.

5^{ος} Τρόπος : Με Θεώρημα Μέσης Τιμής.

6^{ος} Τρόπος : Αλγεβρικά

7^{ος} Τρόπος : Βρίσκουμε μια προφανή ρίζα.

8^{ος} Τρόπος : Με απαγωγή σε άτοπο. Υποθέτουμε δηλαδή ότι η εξίσωση δεν έχει ρίζες.

✎ Άσκηση 2.14 : Εξίσωση που έχει το πολύ μια ρίζα

Για να δείξουμε ότι μια εξίσωση έχει το πολύ μια ρίζα έχουμε τους τρόπους

Τρόποι

1^{ος} Τρόπος : Αποδεικνύουμε ότι η συνάρτηση είναι γνησίως μονότονη άρα και $1 - 1$.

2^{ος} Τρόπος : Υποθέτουμε ότι υπάρχουν τουλάχιστον 2 ρίζες x_1, x_2 και εφαρμόζοντας θεώρημα Rolle στο διάστημα $[x_1, x_2]$ καταλήγουμε σε άτοπο.

✎ Άσκηση 2.15 : Μοναδική ρίζα εξίσωσης

Χρησιμοποιούμε έναν τρόπο για να δείξουμε ότι υπάρχει τουλάχιστον μια ρίζα και έναν τρόπο για να δείξουμε ότι υπάρχει το πολύ μια ρίζα. Άρα η ρίζα αυτή θα είναι μοναδική.

✎ Άσκηση 2.16 : Επίλυση εξίσωσης

Για την επίλυση μιας εξίσωσης ακολουθούμε έναν από τους παρακάτω τρόπους:

1^{ος} Περίπτωση : Συνάρτηση $1 - 1$

Φέρνουμε με πράξεις την εξίσωση στη μορφή $f(x) = f(a)$ και δείχνουμε ότι η συνάρτηση f είναι $1 - 1$. Συνεπώς θα ισχύει

$$f(x) = f(a) \xLeftrightarrow{f:1-1} x = a$$

Η μέθοδος αυτή ακολουθείται και για εξισώσεις της μορφής $f(g(x)) = f(h(x))$.

2^{ος} Περίπτωση : Με ολικό ακρότατο

Φέρνουμε με πράξεις την εξίσωση στη μορφή $f(x) = a$ και αποδεικνύουμε ότι ο αριθμός a είναι ολικό ακρότατο της f . Οι θέσεις των ακρότατων είναι οι λύσεις της εξίσωσης.

Πηγή: Μαθηματικά Γ' Λυκείου, Η επανάληψη.
Ανδρέας Πάτσης - Παύλος Τρύφων, Εκδόσεις
Ελληνοεκδοτική